

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧОГО СКЛАДНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF PRODUCTIVE CONSTITUENT OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті розглянуто основні показники, які визначають рівень виробничого складника економічної безпеки України за період 2011–2014 рр. Установлено, що динаміка аналізованих показників свідчить про погіршення рівня виробничої безпеки, що, своєю чергою, здійснює негативний вплив на рівень економічної безпеки. Виявлено основні чинники довгострокової дії, які унеможливають зростання виробничого складника економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, виробнича безпека, високотехнологічна продукція, знос, валова додана вартість, індекс промислової продукції.

В статье рассмотрены основные показатели, которые определяют уровень производственной составляющей экономической безопасности Украины за период 2011–2014 гг. Установлено, что динамика анализируемых показателей свидетельствует об ухудшении уровня производственной безопасности, что, в свою очередь, оказывает негативное влияние на уровень экономи-

ческой безопасности. Выявлены основные факторы долгосрочного действия, которые делают невозможным рост производственной составляющей экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, производственная безопасность, высокотехнологичная продукция, износ, валовая добавленная стоимость, индекс промышленной продукции.

The article reviews the main indicators that determine the level of production component of economic security of Ukraine for the period 2011–2014 years. Based on the analysis found that the dynamics of the analyzed indicators shows the deteriorating level of industrial safety, which in turn has a negative impact on economic security. Also during the analysis the main factors of long-term actions that prevent the growth of industrial component of economic security.

Key words: economic security, industrial security, high-tech products, depreciation, gross value added, the index of industrial production.

УДК 65.012.(477)

Богма О.С.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів та кредиту

Запорізький національний університет

Постановка проблеми. На сьогоднішній день вивчення проблематики забезпечення економічної безпеки країни виступає одним із найважливіших завдань для українського уряду, адже саме економічна безпека не лише виступає гарантією реалізації національних економічних інтересів, зміцнення суверенітету і провадження незалежної економічної політики на національному та міжнародному рівнях, але й є основою національної безпеки в цілому. Зазначене актуалізує необхідність реалізації ефективної державної стратегії щодо забезпечення як економічної безпеки в цілому, так і її окремих складників. При цьому одним із важливих складників виступає виробнича безпека, належний рівень забезпечення якої є важливою передумовою успішного функціонування реального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки та виробничої безпеки як її складової частини розглянуто в працях зарубіжних та українських учених, зокрема: Л. Абалкіна, І. Бенько, О. Власюка, В. Геєця, В. Євтушевського, Я. Жаліла, С. Кудина та Ю. Вашай [1], В. Микитенко, А. Михайленко, В. Сенчагова, С. Пірожкова, А. Сухорукова, Ю. Продана, Б. Стогнія, Ю. Харазішвілі [2], В. Шлемко та ін. На сьогодні сформовано значну теоретичну базу в галузі визначення сутності, механізмів, проблем та перспектив зміцнення економічної безпеки та її окремих складників, зокрема виробничої безпеки. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, залишається багато не вирішених проблем у практиці забезпечення як економічної без-

пеки в цілому, так і її окремих складників. Відтак, питання пошуку шляхів забезпечення виробничої безпеки України на основі аналізу показників, що характеризують її рівень, потребують подальших досліджень

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі основних показників виробничої безпеки України з метою визначення основних проблем у сфері функціонування реального сектору економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В офіційних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки виробнича безпека визначається як стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки [3]. Враховуючи той факт, що роль реального сектору в економіці будь-якої країни важко переоцінити, розглянемо динаміку основних і додаткових показників, що визначають рівень виробничої безпеки (табл. 1).

Як бачимо з табл. 1, зберігається певний розрив у темпах зміни індексу промислового виробництва України та Росії. Так, спостерігається скорочення індексу промислового виробництва України на кінець 2014 р. на 16,4% (з 99 в. п. у 2013 р. до 82,8 в. п. на кінець 2014 р.) проти зростання цього показника в Росії на 1,3% (зі 100,4 в. п. у 2013 р. до 101,7 в. п. на кінець 2014 р.). При цьому у 2011 та 2013 рр. аналізована різниця знаходилася в небезпечній зоні (від -2,0 до -0,1 в. п.), у 2012 та 2014 рр.

показник мав критичний рівень (від -5 до -2,1 в. п.). У цілому слід констатувати, що наявність розриву у темпах промислового виробництва України та РФ здійснює дестимулюючий вплив на виробничий складник економічної безпеки України.

Показник ступеню зносу основних засобів промисловості протягом 2011–2013 рр. знаходився в незадовільній зоні (51–60%) із подальшим вихо-

дом у 2014 р. до небезпечної зони (61–70%). Ступінь зносу основних засобів у будівництві протягом 2011–2014 рр. знаходився в незадовільній зоні (51–60%). Ступінь зносу основних засобів на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності протягом 2011–2014 рр. знаходився в критичному стані (понад 80%). Таким чином, слід констатувати, що

Таблиця 1

Показники виробничої безпеки України

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Зміна 2014 до 2013 р.
Різниця індексу промислового виробництва України та Росії, в. п.	-1,6	-9,0	-1,4	-18,9	-17,5
Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	56,8	57,3	56,9	60,3	3,4
Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	2,03	3,24	3,11	3,31	0,2
Трудомісткість промислового виробництва, %	12,36	14,67	15,01	12,5	-2,51
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	4,7	3,4	3,0	1,6	-1,4
Обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 р., %	49,8	56,0	57,0	55,8	-1,2
Ступінь зносу основних засобів у будівництві, %	58,8	55,1	51,9	54,4	2,5
Рентабельність операційної діяльності підприємств будівництва, %	0,8	-0,1	0,0	5,8	5,8
Ступінь зносу основних засобів на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, %	95,6	96,0	96,7	97,9	1,2
Рентабельність операційної діяльності підприємств транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, %	7,5	5,4	3,5	-1,7	-5,2
Урожайність основних зернових та зернобобових культур, ц з 1 га площі збирання	35,7	30,1	38,0	42,1	4,1
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	4174	4361	4446	4508	62
Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, %					
- сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	32,1	34,2	35,4	38,4	3
- лісове господарство та лісозаготівлі	50,3	51,2	53,3	54,5	1,2
Співвідношення імпоротної ціни на газ в Україні та Європі, разів	0,86	1,11	1,09	0,81	-0,28
Валова додана вартість промисловості України в постійних цінах 2010 р., % до відповідного періоду попереднього року					
- добувна промисловість і розроблення кар'єрів	109,3	100,2	96,9	85,8	-11,1
- переробна промисловість	103,3	97,7	90,1	88,0	-2,1
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	106,0	99,0	96,4	91,9	-4,5
- водопостачання; каналізація, поводження з відходами	102,3	78,3	95,1	87,9	-7,2
Валова додана вартість промисловості України в поточних цінах, % до відповідного періоду попереднього року	105,1	98,1	101,9	92,7	-9,2
Індекс промислової продукції в Україні, % до попереднього року	108,0	99,3	95,7	89,9	-5,8
Обсяг виконаних будівельних робіт, % до попереднього року	143,4	102,1	93,1	87,2	-5,9
Індекси будівельної продукції, % до попереднього року	118,6	91,7	88,9	79,6	-9,3

Джерело: розраховано автором на основі [4–7]

небезпечний (незадовільний, критичний) рівень зносу основних засобів у край негативно відображається на виробничих можливостях промислових, будівельних і транспортних підприємств, стримує процес модернізації економіки та негативно впливає на виробничий складник економічної безпеки України.

Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції протягом усього періоду не перевищує 4%, з неістотним підвищенням на 6,4% на кінець 2014 р. При цьому протягом 2011 р. її рівень відповідає небезпечній зоні (1,1–2%), протягом 2012–2014 рр. показник знаходиться в незадовільній зоні (3,0–4,9%). Відповідно, частка вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічної продукції становить 0,05–0,1%. Таким чином, слід констатувати недостатність обсягів реалізованої високотехнологічної (інноваційної) продукції, що пов'язано з недостатнім рівнем державної підтримки інноваційної діяльності в Україні, низькою інноваційною активністю промислових підприємств, дією фінансової кризи, яка зумовлює важкий фінансовий стан підприємств і нестачу власних коштів, відсутністю та асиметричністю попиту на інноваційну продукцію тощо. Однак урахувавши той факт, що суттєвою загрозою економічній безпеці України виступає експортна орієнтованість вітчизняної промисловості з домінуванням у структурі експорту сировинної продукції та продукції з низьким ступенем обробки, відзначимо, що підвищення на 6,4% на кінець 2014 р. частки високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції здійснило позитивний вплив на рівень виробничого складника економічної безпеки.

Трудомісткість промислового виробництва протягом 2011–2012 рр. та в 2014 р. знаходиться на задовільному рівні (10,1–15%), протягом 2013 р. її значення відповідає оптимальному рівню (15,1–20%).

На зниження рівня виробничого складника економічної безпеки на кінець 2014 р. також вплинуло зменшення рентабельності операційної діяльності промислових підприємств майже вдвічі – на 46,7% (з 3,0% у 2013 р. до 1,6% у 2014 р.). При цьому лише протягом 2011 р. значення аналізованого показника відповідало задовільному рівню (4,1–5%), протягом 2012 р. рівень рентабельності перебував у незадовільній зоні (3,1–4%) з подальшим виходом до небезпечної зони (1,1–3%) протягом 2013–2014 рр. Відзначимо також, що в розрізі видів промислової діяльності ситуація в 2014 р. зазнала суттєвих змін. Зокрема, значно зріс рівень рентабельності в добувній промисловості і розробленні кар'єрів (з 12,5% у 2013 р. до 21,4% у 2014 р.), тоді як у переробній промисловості він скоротився з +2,1% у 2013 р. до -0,6% у 2014 р. Найбільше зменшення рівня рентабельності було

у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції (з -8,2% у 2013 р. до -23,5% у 2014 р.), виробництві коксу та продуктів нафто перероблення (з 0,8% у 2013 р. до -8,2% у 2014 р.), виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (з 2,5% у 2013 р. до -8,0% у 2014 р.), виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (з 4,2% у 2013 р. до -8,0% у 2014 р.) [4]. Останнє зниження є в край негативно, урахувавши той факт, що комп'ютери, електронна та оптична продукція відносяться до високотехнологічних видів продукції.

Одним із наслідків зменшення операційної рентабельності промислових підприємств виявилось зменшення їх попиту на товари, роботи, послуги підприємств суміжних видів діяльності. Зокрема, підприємства транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності в 2014 р. функціонували в умовах дії таких стримуючих чинників, як: слабкий попит із боку промислових підприємств як результат їх низької виробничої активності, зменшення зовнішнього попиту на послуги міжнародних транзитних перевезень, у т. ч. транзиту енергоносіїв, зростання цін на автомобільне паливо та підвищення вартості проїзду деяких видів міського транспорту, зменшення попиту на послуги пасажирського транспорту з боку населення, особливо на маршрути східного напрямку [8]. Наслідком сукупного впливу вказаних чинників виявилось зменшення рівня рентабельності операційної діяльності зазначених підприємств із 3,5% у 2013 р. до -1,7% 2014 р., що справило негативний вплив на рівень виробничої безпеки на кінець 2014 р. При цьому протягом 2011–2013 рр. значення показника знаходилося в оптимальній зоні (3,1–8%) з тенденцією до щорічного зниження та наближення на кінець 2013 р. до границі зони, на кінець 2014 р. показник перемістився до небезпечної зони (-4,9–0%).

При цьому слід відзначити позитивну динаміку розвитку будівництва, що засвідчується зростанням рентабельності операційної діяльності будівельних підприємств з 0,0% у 2013 р. до 5,8% на кінець 2014 р. Протягом 2011–2013 рр. значення показника знаходилося у небезпечній зоні (-0,99–3%), у 2014 р. показник перемістився в оптимальну зону (5,1–10%). При цьому обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 р. протягом 2011–2014 р. знаходиться на задовільному рівні (41–60%).

Якщо подивитися на додаткові показники, то слід відзначити, що обсяг виконаних будівельних робіт (у % до попереднього року) демонструє негативну динаміку до щорічного зменшення – на 28,8% на кінець 2012 р., на 8,8% на кінець 2013 р., на 6,3 на кінець 2014 р. За підсумком 2014 р. також продовжується негативна динаміка індексу будівельної продукції, яка спостерігається починаючи з 2012 р. – 79,6% порівняно з 88,9 % у 2013 р. При

цьому жодний із підвидів будівельної продукції на кінець 2014 р. не демонструє позитивної динаміки. Так, індекс будівельної продукції за підвидом «нежитлові будівлі» становить 66,3% у 2014 р. проти 89,0% у 2013 р. (скорочення на 25,5%), індекс будівельної продукції за підвидом «житлові будівлі» становить 103,5% у 2014 р. проти 110,4% у 2013 р. (скорочення на 6,3%), індекс будівельної продукції за підвидом «інженерні споруди» становить 79,7% порівняно з показником 83,3% у 2013 р. (скорочення на 4,3%), що й зумовило падіння загального індексу будівельної продукції на 10,5% [4].

Отже, слід констатувати наявність певних проблем у розвитку вітчизняного будівництва, що суттєво впливає на рівень виробничої безпеки. До основних проблем при цьому слід віднести високу вартість позичкових коштів, що збільшує собівартість будівельних робіт, значну вартість кредитів, що видаються домогосподарствам на придбання нерухомості чи її будівництво, а також скорочення обсягів кредитування, значний рівень витрат на отримання дозволів на проведення будівельних робіт.

Щодо показника врожайності основних зернових та зернобобових культур, то відзначимо, що в 2011 та 2013–2014 рр. він знаходиться в оптимальній зоні (36–45), у 2012 р. його значення відповідало задовільному рівню (26–35). Враховуючи той факт, що виробництво зернових культур виступає однією з найважливіших галузей вітчизняної економіки, адже зернові виступають основою хлібобулочних виробів, тобто забезпечують стабільність продовольчого ринку, кормовою базою для тваринництва й сировиною для переробної промисловості, високий рівень урожайності основних зернових та зернобобових культур позитивно впливає на рівень виробничого складника економічної безпеки України.

Показник середнього річного удою молока від однієї корови протягом 2011–2013 рр. знаходився на небезпечному рівні (3 001–4 500), у 2014 р. значення показника відповідає незадовільній зоні (4 500–4 999), що свідчить про наявність негативних тенденцій у розвитку галузі внаслідок скорочення поголів'я худоби, зниження продуктивності, зменшення купівельної спроможності населення України.

Щодо ступеню зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, то відзначимо, що в сільському господарстві та мисливстві протягом 2011–2012 рр. показник зносу відповідає оптимальній зоні (до 35%) із виходом протягом 2013–2014 рр. до задовільної зони (36–45%). Зазначене в цілому позитивно характеризує виробничі можливості підприємств галузі. Однак слід звернути увагу на щорічне зростання зазначеного показника – на 6,2% на кінець 2012 р., на 3,5% на кінець 2013 р., на 8,5% на кінець 2014 р., що створює загрозу виробничим можливостям підприємств галузі в майбутньому.

Щодо лісового господарства та лісозаготівлі, то показник ступеню зносу протягом 2011–2014 рр. знаходиться у незадовільній зоні (46–55%), негативно також слід уважати динаміку до його щорічного збільшення – на 1,8% на кінець 2012 р., на 4,1% на кінець 2013 р., на 2,3% на кінець 2014 р. Зазначене може призвести до виникнення небезпечного або критичного рівня зносу основних засобів у галузі та негативно відображається на рівні виробничого складника економічної безпеки.

Щодо співвідношення імпоротної ціни на газ в Україні та Європі, то відзначимо, що лише в 2014 р. цей показник перебував у межах задовільної зони (0,76–0,85), у 2011 р. він знаходився в незадовільній зоні (0,86–1), протягом 2013 р. показник знаходиться в незадовільній зоні (1,01–1,1), у 2012 та у 2015 рр. показник перебуває у критичній зоні (понад 1,1), що в цілому негативно впливає на виробничий складник економічної безпеки України через наявність енергетичної залежності від Росії та сплату за російській газ за монопольною ціною.

Якщо подивитися на додаткові показники, то бачимо, що внесок промислового сектору до валової доданої вартості демонструє тенденцію до зниження як окремо за видами промисловості (зниження на 11,5% та 2,3% на кінець 2014 р. відповідно за добувною та переробною промисловістю; зниження на 4,7% та 7,6% на кінець 2014 р. відповідно за постачанням електроенергії та газопостачанням), так і по промисловості в цілому – зниження на 9% на кінець 2014 р. [4].

Якщо порівняти обсяги валової доданої вартості промисловості України з аналогічним показником світових лідерів, то відзначимо, що на кінець 2014 р. валова додана вартість вітчизняної промисловості у поточних цінах становила 27,8 млрд. дол. США, що в 133,5 рази менше, ніж у Китаї (3711,1 млрд. дол. США), у 103 рази менше, ніж у США (2875,3 млрд. дол. США), у 33,5 рази менше, ніж в Японії (933,2 млрд. дол. США), у 32 рази менше, ніж у Німеччині (895,3 млрд. дол. США) [7]. Зазначене насамперед можна пояснити слабким зовнішнім попитом на промислову продукцію через низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, та неефективною грошово-кредитною і курсовою політикою України, за якої курс гривні до долару США є фіксованим. Таким чином, слід констатувати несприятливий вплив показника валової доданої вартості, який характеризує результативність виробництва, на рівень виробничого складника економічної безпеки України.

Занепокоєння викликає негативна динаміка промислового виробництва в Україні. Як бачимо з табл. 1, протягом усього періоду спостерігається щорічне зменшення індексу промислової продук-

ції в Україні: на 8,1% на кінець 2012 р., на 3,6% на кінець 2013 р., на 6,1% на кінець 2014 р. Виявлена ситуація є наслідком наявних в Україні зтяжних фінансових та виробничих дисбалансів, які лише посилилися через наявність військового конфлікту на сході України, який призвів до руйнування виробничої і транспортної інфраструктур. У підсумку це призвело до зниження виробничої активності в реальному секторі економіки й негативно сказалося на виробничому складнику економічної безпеки України.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, динаміка аналізованих показників свідчить про погіршення рівня виробничої безпеки, що, своєю чергою, здійснює негативний вплив на рівень економічної безпеки України в цілому. При цьому основним чинником довгострокової дії, який унеможлиблює зростання виробничого складника економічної безпеки виступає надвисокий знос основних засобів виробництва (зокрема, за підсумком 2014 року у будівництві – 54,4%, у промисловості – 60,3%, на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 97,9%), який не лише негативно відображається на виробничих потужностях вітчизняних підприємств, а й зумовлює збільшення технічного та технологічного відставання нашої країни від розвинених світових країн, що доводить незначна частка освоєння високотехнологічної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (3,31% у 2014 р.).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кудин С.І. Виробнича безпека України: стан та шляхи підвищення / С.І. Кудин, Ю.В. Вашай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/17_AVSN_2012/Economics/16_112741.doc.htm.
2. Харазішвілі Ю.М., Дронь Є.В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі : аналіт. доп. / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. – К. : НІСД, 2014. – 117 с.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Methodichni_Rekomendatsii.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Фінансовий портал Міністерства фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/>.
6. Официальный сайт Федеральной службы государственной статистики Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gks.ru/>.
7. Official web-site Ivan Kushnir's Research [Electronic resource]. – Access mode : http://www.kushnirs.org/macroeconomics_uk/ukraine_industry.html.
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ DYNAMICS OF VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті проаналізовано динаміку розвитку та процес реформування професійно-технічної освіти в Україні. Висвітлено проблеми та перспективи подальшого становлення галузі.

Ключові слова: професійно-технічний навчальний заклад, професійно-технічна освіта, професійно-технічне навчання, кваліфікація, ринок праці.

В статье проанализированы динамика развития и процесс реформирования профессионально-технического образования в Украине. Высветлены проблемы

и перспективы дальнейшего развития отрасли.

Ключевые слова: профессионально-техническое учебное заведение, профессионально-техническое образование, квалификация, рынок труда.

The article analyses the dynamics of development and process of reformation of vocational education in Ukraine. Problems and perspectives of further branch formation are highlighted.

Key words: vocational school, vocational education, vocational training, qualification, labour market.

УДК 330.341

Бріцина Ю.В.

аспірант

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Україна, вступивши до третього тисячоліття, розбудовує національну систему освіти. Основними пріоритетами в модернізації системи освіти є її демократизація, підвищення фундаментальності, використання найновіших технологій навчання, інтеграція різних форм і сис-

тем навчання. Стратегічним завданням державної освітньої політики в Україні є конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва. Освіта є основою соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства.